

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

jaargang 59/49

15 september 1984

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

Afkeer van Dordrecht I

KORT GEHOUDEN

Gereformeerde journalistiek

UIT DE SCHRIFT

Is de haas het haasje?

KERKEUJK LEVEN

De brief van 'Heemse' aan de Chr. Geref. Synode

BOEKBESPREKING

Een politiekeweg van Ambrosius naar Amersfoort III

Afscheiding in Hattem

Synode-impressies

PERSSSCHOUW

De Psalmen / De verloren tien stammen in Nederland?

Afkeer van Dordrecht I

'Voor de meesten van ons is uitverkiezing hoogstens iets uit het theologisch museum. Gelukkig, dat het daar opgeborgen is.'

Dit schreef prof. dr. J. T. Bakker, hoogleraar aan de Theologische Hogeschool te Kampen (Oudestraat) in het eerste nummer van het tijdschrift 'Evangelisch Commentaar'. Deze uitspraak is een onverdacht getuigenis van het feit, dat de belijdenis van Gods uitverkiezing in onze tijd wordt miskend en genegeerd, ook door leidinggevende voorgangers.

De situatie vertoont veel overeenkomst met de tijd van Hendrik de Cock, toen voorgangers triomfantelijk konden schrijven: 'de

Dordtse Leerregels zijn afgeschaft, de drie Formulieren binden ons niet meer! Vooral de leer van Dordrecht over de verkiezing en de verwerping gaf aanleiding tot felle kritiek en werd door de voorstanders van tolerantie beschouwd als een verouderd obstakel op de weg naar een brede kerkgemeenschap.

De oppositie tegen Dordrecht is ook in de laatste periode van de twintigste eeuw niet verminderd. In ons land kwam vooral sinds 1960 toenadering tussen de Ned. Hervormde Kerk en de Remonstrantse Broederschap, nadat theologen van beide kerkgenootschappen zich gemeenschappelijk hadden uitgesproken tegen de gereformeerde belijdenis der uitverkiezing. Binnen de (syn.) Geref. Kerken kwam de kritiek op de Dordtse Leerregels sinds 1955 bij prof. G. C. Berkouwer en anderen openlijk tot uiting. In het buitenland wordt in deze tijd eveneens in brede kring front gemaakt tegen deze confessie. Een aantal kerkgemeenschappen van Lutherse en Gereformeerde origine, waaronder ook de genoemde Nederlandse kerken, verklaarden in 1971 samen in de Konkordie van Leuenberg: Het getuigenis der Schrift aangaande Christus maakt het ons onmogelijk een eeuwig raadsbesluit Gods tot uiteindelijke verwerping van bepaalde personen of van een volk te aanvaarden.

De uitgesproken afkeer van Dordrecht heeft zich ook gemanifesteerd binnen de Ned. Geref. Kerken. Er is in ons blad indertijd al terloops op geattendeerd, nadat anderen in de pers er aandacht aan hadden gegeven. In haar antwoord aan de Chr. Geref. Kerken heeft ook de synode van Heemse onlangs op dit verschijnsel gewezen.

Het gaat hier vooral om een serie artikelen van drs. W. G. Rietkerk, Ned. Geref. predikant te Utrecht, die hij tegen het einde van 1983 publiceerde in 'Opbouw'.¹ Om meer dan één reden is het voor ons van betekenis, hierop te letten. Het betreft hier immers een hoofdstuk uit de gereformeerde belijdenis, dat vrijwel overal in de wereld weerstand oproept en fel wordt aangevochten. Daarbij treft het ons, dat de oppositie tegen Dordrecht zich laat horen in de kring van hen die nog geen twintig jaar geleden met ons aan de

¹ 'Opbouw' jrg 27 nrs. 37-39, 45-46

éne Avondmaalstafel zaten. Wij kunnen hen niet vergeten, en de oproep tot hereniging blijft aan de orde. Maar het kan voor ieder duidelijk zijn dat het kerkelijk gescheiden leven zijn oorzaak heeft in het al of niet handhaven van de gereformeerde belijdenis.

Drs. **Rietkerk** deed in febr. 1967 intrede als predikant bij de **Geref. Kerk** te Barendrecht, nadat hij zijn handtekening had gezet onder de woorden van het **ondertekeningsformulier**: 'dat wij van harte gevoelen en geloven, dat alle de Artikelen en stukken der Leer, in de Belijdenis en den Catechismus der Gereformeerde Nederlandsche Kerken begrepen, mitsgaders de Verklaring over eenige punten der voorzeide Leer in de Nationale Synode Anno 1619 te Dordrecht gesteld, in alles met Gods Woord overeenkomen'. Hij heeft toen ook beloofd, indien hij later eventueel bezwaren zou voelen tegen deze belijdenis, die niet te zullen publiceren, maar ze te laten beoordelen door de bevoegde kerkelijke vergaderingen.

Die belofte is blijkbaar voor hem nu niet meer van kracht. Maar zij functioneert ook niet in de **Ned. Geref. Kerken**, waar drs. **Rietkerk** als predikant dienst doet. Ons is tenminste niets gebleken van enig initiatief binnen die kerkgemeenschap om met hem te handelen.

Wel is het sindsdien nog meer dan voorheen duidelijk geworden dat de vrijheid van kritiek op de confessie in deze kring ronduit wordt verdedigd. En dat, terwijl in 1974 door de landelijke vergadering van de **Ned. Geref. Kerken** officieel werd verklaard: 'De Gereformeerde kerken in Nederland, die in deze vergadering bijeen zijn, willen elkaar als opnieuw beloven — zich gevend eerst aan de **He-re** en ook aan **elkaar** — zich aan het Woord van God en aan de belijdenis van de kerk van alle eeuwen te houden. Zij verklaren in dat belijden van de Waarheid van de Heilige Schrift, zoals in de drie Formulieren van **Enigheid** is uitgedrukt, haar eenheid en de grond van haar samengaan te vinden'. Deze verklaring werd later opnieuw gepubliceerd, toen de genoemde kerken in 1982 een **herziene kerkorde** (het Akkoord van kerkelijk samenleven) aanvaardden.

In het kader van de samsprekingen met de **Chr. Geref. Kerken** betoogde ds. **A. v. d. Dussen** te Haarlem, dat men de genoemde Verklaring in deze zin moest verstaan: 'wat er ook in de **Ned. Geref. kerken** veranderd mocht zijn door de verschrikkelijke **ervaringen** van het recente verleden, niet hun **begeerte** om in de gereformeerde traditie van Schriftverstaan verder te **gaan**'.²

Deze verklaring klinkt geruststellend. Maar

wat heeft zij nog te betekenen, wanneer elke voorganger de vrijheid heeft om de gereformeerde belijdenis zelfs publiek te bekritisseren? Ook binnen de kring van de **Ned. Geref. Kerken** worden de gevolgen van deze vrijheid pijnlijk merkbaar.

Over de kwestie van tolerantie schreef drs. **H. de Jong** in het begin van dit jaar³ in 'Opbouw', dat hier de moeite merkbaar wordt van een tegenstrijdige leiding. Volgens hem lossen onze Gereformeerde Kerken het probleem van meningsverschil over de Schrift zo op dat ze zeggen: 'mag het bij de bijbel al zijn of lijken dat je er alle kanten mee op kunt, bij de belijdenis ligt dat anders. En dus staan wij geen discussie toe over die punten waar de belijdenis zich over uitgesproken heeft. De Schrift is het IJsselmeer en verschil van mening is alleen te tolereren bij dat gedeelte dat niet konfessioneel is ingepolderd'.

Drs. **De Jong** geeft hier wel een zeer simpele voorstelling van de tolerantie, die binnen de Gereformeerde Kerken een legitieme plaats heeft. In het vervolg van zijn betoog wijst hij deze gereformeerde praktijk af met het argument 'dat ook over punten die konfessioneel zijn vastgelegd het gesprek onder de bijbelgelovige christenen blijft voortduren', bijvoorbeeld over de kinderdoop, de leer van de verkiezing en andere onderwerpen. En dat maakt (zo zegt hij) 'de vrijgemaakte oplossing tot een gekunstelde. Want waarom zou je over het onderwerp 'Israël' (waarover de belijdenis zich niet uitlaat) vrij kunnen praten en zou dat bij de uitverkiezing (waarbij dat wél het geval is) opeens ontoelaatbaar zijn? Beide onderwerpen zijn immers belangrijk voor het geloof. Bij het ene zowel als bij het andere gesprekspunt kan aan beide fronten van het verschil de bijbel in stelling worden gebracht. Of dat terecht gebeurt is natuurlijk de vraag, maar dat het serieus gebeurt is buiten kijf. Dan moet er toch over zulke verschillen te spreken zijn?'

Wij merken hierbij op dat drs. **De Jong** ten onrechte spreekt over 'de vrijgemaakte oplossing'. Het gaat hier om de eeuwenoude, in het Dordtse ondertekeningsformulier vastgelegde gereformeerde praktijk, die reeds in de oudchristelijke kerk in gebruik is geweest. Daartegenover stelt **De Jong** als zijn overtuiging: 'Vrijheid van gesprek, tolerantie van verschil van mening, en dan met name op punten waarover oprechte christenen bij een open bijbel met elkaar in de clinch liggen, het moet mogelijk zijn'. Die vrijheid moet wel op een bepaalde manier in toepassing worden gebracht: 'Wel is het zo dat als je bijvoorbeeld **kritisch** over de kinderdoop zou schrijven, het duidelijk moet zijn dat je tot

² 'Opbouw' jrg. 28 no. 22.

³ 'Opbouw' jrg. 28 no. 1

KERNREDACTIE:
DR. K. VELING (eindredacteur),
DS. C. J. SMELIK,
DR. W. G. DE VRIES.

BREM REDACTIE:
PROF. DRS. D. DEDDENS,
PROF. DR. J. DOUMA,
PROF. J. KAMPHUIS,
PROF. DR. C. TRIMP,
OS. C. J. SMELIK,
DR. K. VELING,
OR. W. G. DE VRIES

Alle stukken bestemd voor de
Redactie aan:
K. Veling,
Postbus 99, 8050 AB te Hattem.

ADMINISTRATIE:
Uitgeverij
Oosterbaan & Le Cointre B.V.
Postrekening 408040
Postbus 25, 4460 AA Goes
Tel. (01100) 15591
Advertenties 40 cent per mm.
Contractantief op aanvraag.
Advertenties
(01100) 27555, toestel 10.

Zonder schriftelijke toestemming
van de uitgever is het niet toe-
gestaan artikelen uit dit blad over
te nemen

Abonnement: f 69,— per jaar
Buitenland: f 121,20 per jaar (zee-
post).
Lossen nummers f 1,40 (excl. porto).

een kerk behoort die hierover belijdenis aflegt, ja, de Here God voor de kinderdoop zelfs dankt. Je zult dus in je argumentatie uiterst zorgvuldig te werk moeten gaan en gevoelens moeten ontzien. Je mag... niet de indruk wekken dat het gereformeerde voor-geslacht, toen het tegenover de wederdoperij aan de kinderdoop vasthield, zomaar wat traditionalistisch bezig was en verzuimde om de teksten die voor het tegenovergestelde gevoelen (schijnen te) pleiten, serieus te overwegen. Maar wanneer aan zulke voorwaarden wordt voldaan, moet het mogelijk zijn de kinderdoop aan een kritische beschouwing te onderwerpen... Het kan zelfs geen kwaad wanneer af en toe zo'n konfessioneel vastgelegd punt als probleem wordt opgeworpen'.

Hier komt de kloof duidelijk aan het licht, die ons van de Ned. **Geref.** Kerken gescheiden houdt. Wij constateren dit met diep verdriet, en niet in de mentaliteit die drs. De Jong als volgt **aanduidt**: 'men spijs en laaft zich met de (vermeende) afglijdingen van anderen'.

Maar wanneer wij zien, hoe om ons heen de dijken van het gereformeerde leven worden doorgestoken en de binnenstromende vloed niet wordt gekeerd, terwijl er zelfs geen alarmsignaal gehoord wordt, dan is het zeker tijd voor ons om daarop te attenderen. Wat wij bij anderen zien gebeuren betekent ook een waarschuwing voor onszelf.

L. Doekes

Gereformeerde journalistiek

Vorige week woensdag belde **collega-redacteur Smelik** me op. Hij vertelde dat hij volgens afspraak bezig was met een artikel voor 'Kerkelijk leven' ter begeleiding van de tekst van de brief van de synode te Heemse aan de Christelijke Gereformeerde kerken. 'Ik zou ook kort ingaan op de reacties die de brief al heeft losgemaakt, he? Daar zie ik nu toch maar van af. We hoeven het voortreffelijke stuk van **Bergwerf** in het N.D. van vandaag niet nog eens **dunnetjes** over te doen, vind ik.'

Zo kan een gereformeerddagblad een gereformeerd weekblad vóór zijn. Soms doorkruist dat plannetjes. Maar het is natuurlijk iets om diep dankbaar voor te zijn dat er een volwaardige krant in ons land bestaat die gereformeerde voorlichting geeft.

Het Nederlands Dagblad vierde een jubileum: veertig jaar gereformeerde journalistiek!

Alle reden voor een hartelijke gelukwens. Ook voor een betuiging van dankbaarheid] De Here heeft ons na de Vrijmaking op veel gebieden rijk gezegend. Een gereformeerde krant is wel één van de grootste gaven. Het N.D. heeft, ook in zijn vroegere gedaanten, veel mogen bijdragen tot de Christelijke bezinning op wat er in de kerk, staat en maatschappij gebeurt.

De Reformatie heeft haar doel omschreven als 'Ontwikkeling van het **gereformeerde** leven'. Dit is ook steeds de belangrijkste ambitie van het Gereformeerd Gezinsblad geweest. Beide bladen werken aan dezelfde opdracht, elk op eigen wijze, eik met eigen mogelijkheden. Onze hartelijke wens is dat het Nederlands Dagblad en De Reformatie nog lange tijd met veel vrucht in broederlijkheid mogen opereren.

In broederlijkheid, dat wil zeggen vanuit vertrouwen en zonder angstvalligheid.

In broederlijkheid, dat is iets anders dan in de zoetsappigheid van het 'ons-kent-ons'!

Het moet – ook in gereformeerde journalistiek – immers gaan om de eer van **God**.

K. Veling

'Ook de haas, omdat die wel herkauwt, maar geen gespleten hoeven heeft; onrein zal die voor u zijn.'

Leviticus 11,6

Is de haas het haasje?

■ **Ons** amen is totaal

Voortbordurend op het schema van vorige week is het goed dat we ons realiseren hoe allesomvattend ons amen is. Ons amen op het ja van onze God. Het is niet niks om Gods Woord te aanvaarden als het Woord dat wijs maakt **en** behoud geeft. Het legt werkelijk beslag op álles. Je levert jezelf uit met huid en haar!

Elke schans, die opgeworpen wordt tegen de kennis van God, moeten wij slechten en *elk* bedenkfel moeten wij als krijgsgevangene brengen onder de gehoorzaamheid aan Christus (2 Kor. 10,5).

■ **Is Gods ja wel betrouwbaar?**

Deze vraag is altijd gesteld en wordt nog altijd gesteld. Kun je met Gods Woord de héle wereld aan? Het héle leven aan? Alle problemen te lijf? Alle moeite doorstaan? Kun je met dat Woord leven terwijl er mensen op de maan lopen, terwijl we alleen maar een paar cijfers hoeven te draaien om met iemand aan de andere kant van de aardbol te spreken, terwijl we inmiddels weten wat er voor processen plaats hebben als het bliksemt? Vroeger waren er nog zoveel dingen onbekend, onduidelijk en geheimzinnig. Toen was God het antwoord op alle vragen. Maar is het christendom vandaag niet aan zijn eind gekomen? Is het geloof in God geen voorbijzaak? Is de godsdienst **niet** een tijdelijk stadium in de evolutie van de dingen? Eerst was er de magie. Toen kwam de godsdienst. Moeten we nu niet de overstap maken naar de fase van de wetenschap?

Geeft de Bijbel zelf geen aanleiding tot de gedachte, dat hij stamt uit een inmiddels achterhaalde tijd? Je hoeft niet eens bioloog te zijn om te weten dat een haas geen herkauwer is. Een koe wel.

Maar een haas niet.

Dan wrijf je je ogen toch uit als je Leviticus 11,6 leest!

■ **Geen college biologie!**

Het wordt tijd dat we tot bezinning komen. Straks gaan we nog zeggen dat in Leviticus 11 de haas het haasje is.

Voor je het weet, laat je je meeslepen door de (hierboven geschetste) probleemstellingen van onze tijd. Hoe gaan we naar de Schrift toe? Wat verwachten we? Als we Leviticus 11 benaderen op de hierboven aangegeven manier, dan **willen** daar in de collegebanken kruipen om een college biologie te krijgen. Over de haas en zijn ingewanden.

Maar daar gaat het helemaal niet om!

De HERE leerde zijn volk het verschil tussen reine en onreine dieren. Hij neemt als een Vader zijn volk bij de hand, maakt een rondgang langseen serie dieren en wijst aan welke ze wel en niet mogen eten. Uiterlijke kenmerken worden daarbij genoemd. Kijk, deze hier, die is rein en die andere is onrein. Die mag je eten, die niet. En dan is daar ook die haas, je kent 'm wel, die met z'n bek van die herkauwende bewegingen maakt. Dan weet je dat je de goeie voor je hebt. Onrein zal die zijn.

■ **Geen wetenschappelijk wereldbeeld**

De Bijbel geeft geen wereldbeeld in de zin van de wetenschap. Let goed op de toevoeging.

Wetenschappelijk gezien gaat de zon niet op of onder, maar is het de aarde die draait. Maar ook de astronoom zegt 's morgens in zijn pyama: de zon is al op. Want hij is mens. Hij zegt wat hij ziet. In die taal heeft God zijn openbaring te boek laten stellen. Zo nadert er land in Hand. 27,27! En zonder enig probleem.

Hiermee is het laatste woord niet gezegd over de vragen rond geloof en wetenschap. Er is meer.

De Schrift antwoordt op vragen, waarop de wetenschap het antwoord schuldig blijft: het begin van alle dingen, de oorsprong van het leven.

Als nu één ding maar duidelijk is: we zullen ons de Schrift niet uit de handen laten slaan vanwege de haas uit Leviticus 11!

Gods Ja blijft ons Amen waard!

H. J. J. Feenstra

De brief van 'Heemse' aan de Chr. Geref. Synode

Generale Synode van
De Gereformeerde Kerken in Nederland
Heemse 1984

scriba II:
ds. O. J. Douma
Postbus 190
7770 AD HARDENBERG

Heemse/Hardenberg, 24 augustus 1984.

Weleerwaarde en eerwaarde heren en broeders,

De Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland, gehouden te Heemse in 1984, nam kennis van het besluit van uw Generale Synode van Rotterdam-Centrum 1983 **terzake** van het schrijven van de **Generale Synode van Arnhem 1981** en van de met het bovengenoemd besluit verzonden toelichting van het moderamen, beide gedateerd 7 december 1983.

De synode van Heemse besloot:

- 1 af te wijzen de klacht dat in de brief van onze synode, gehouden te Arnhem 1981, de Christelijke Gereformeerde Kerken en twee van haar hoogleraren 'in staat van beschuldiging worden gesteld zonder dat hierover namens deze (Gereformeerde) Kerken met ons gesproken is';

- 2 niet in te gaan op het verzoek aan de synode van Heemse 1984 om deputaten opdracht te geven met uw deputaten voor de eenheid van de gereformeerde belijders in Nederland in contact te treden;

- 3 aan de eerstkomende generale synode van uw kerken te berichten dat vooreen nadere contactoefening essentieel is hoe zich bij u de situatie zal ontwikkelen met name ten aanzien van:
  - de in de brief van Arnhem 1981 genoemde publicaties van twee van uw hoogleraren;
  - het lidmaatschap van de **Gereformeerde Oecumenische Synode**, en
  - het contact met de Nederlandse **Gereformeerde Kerken**;

- 4 nogmaals op uw kerken een appel te doen om m.b.t. de onder 3 genoemde punten een schriftuurlijke beslissing te nemen en tevens over de door u gestelde verschillen ten aanzien van de toeëigening des heils en de hantering van het belijden omtrent de kerk aan onze eerstkomende generale synode schriftelijk uw bezwaren mee te delen, zodat door beide handelingen het spreken over vereniging weer een zinvolle zaak kan zijn.

Op elk van de hier genoemde punten geven we graag enige toelichting.

ad I

Uw synode van Rotterdam-Centrum 1983 klaagt dat uw kerken en twee van haar hoogleraren in staat van beschuldiging werden gesteld zonder dat hierover met u gesproken was. Wij verstaan die klacht niet. Want de situatie was niet zo, dat opeens, als vanuit een heldere hemel, tegen bedoelde hoogleraren werd ingebracht wat de synode van Arnhem 1981 stelde.

De publicatie van de hoogleraar, waardoor in eerste instantie ongerustheid werd veroorzaakt, dateert van 1972. Er is toen ook al spoedig op gereageerd, mede door scribenten van onze kant. Onze synode van Kampen 1975 (Acta art. 178) vestigde bij u de aandacht op de zaak. Dat gebeurde toen nog heel voorzichtig, maar tegelijk toch ook nadrukkelijk. Toen in 1978 het moderamen van uw synode van Rotterdam 1977 vergaderde met het moderamen van onze synode van Groningen-Zuid 1978, werd deze zaak opnieuw aan de orde gesteld. Uw moderamen deelde toen mee dat er intern een oplossing was gevonden. Wat die oplossing ook mag zijn geweest, ze heeft niet kunnen voorkomen dat bedoel-

Op haar zitting van 23 augustus j.l. stelde de generale synode van Heemse een brief vast aan de eerstkomende generale synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken, als antwoord op de brief van de synode van Rotterdam van deze kerken. In de media kwamen reeds vele reacties los op deze brief van 'Heemse', met name van Chr. Geref. zijde. Die reacties waren in meerdere of mindere mate afkeurend, waarbij slechts bepaalde momenten uit de brief aan de orde kwamen. Daarom wordt in deze kolommen de gehele brief gepubliceerd. De lezing ervan moge duidelijk maken waar 't de synode van Heemse om ging toen zij zich bezon over de verhouding tot de Chr. Geref. Kerken.

Red.

de hoogleraar bleef publiceren in dezelfde geest. Dat is in de brief van de synode van Arnhem 1981 overvloedig aangetoond. Later keert een andere hoogleraar zich tegen het besluit dat de synode van de Gereformeerde Kerken in 1926 te Assen heeft genomen naar aanleiding van de dwaling van dr. Geelkerken.

Toch blijven uw synoden het werk van beide hoogleraren positief waarderen, zonder hierbij de vinger te leggen.

In het kader van het zoeken van elkaar moeten deze publieke zaken toch bij uw generale synode aan de orde kunnen worden gesteld. En kan men dan terecht klagen, zoals uw synode van Rotterdam-Centrum 1983 doet, alsof over mannen op wie confessioneel nooit iets aan te merken was geweest, nu plotseling een kwetsende onthulling wordt gedaan? Onze synode van Arnhem 1981 wees slechts op zaken die in uw eigen kring zowel als ook bij ons bekend waren. Men had er kennis van kunnen nemen uit publiek schrijven en publieke stukken. Onze synode formuleerde haar klacht pas nadat de hoofdzaak onzerzijds al meer dan eens bij u aan de orde was gesteld.

ad 2

Uw synode van Rotterdam-Centrum verzocht ons deputaten opdracht te geven met uw deputaten voor de eenheid van de gereformeerde belijders in contact te treden.

De synode van Heemse 1984 gaat niet op dat verzoek in. Zij is namelijk van mening dat gesprekken tussen deputaten slechts dan als zinvol zijn te beschouwen, als vast staat waarover doorgesproken kan worden. Het bezwaar dat van uw kant werd genoemd als verhindering voor vereniging, had betrekking op de toeëigening des heils en de hantering van het belijden omtrent de kerk door ons. Deze verschillen waren uwerzijds genoemd 'wezenlijke verschillen, die een reëel beletsel **vormen** voor hereniging' (synode van Hilversum 1968). Het was volgens u een 'verschil van verstaan van de belijdenis' (synode van Rotterdam 1971). Uw synode van Hoogeveen 1977 verklaarde dat de verschillen op deze punten '**méér** zijn dan **accentsverschillen**'. Maar met dergelijke aanduidingen zonder meer komen u en wij niet verder. Daarom werd van onze kant steeds gevraagd om ons op schrift te geven hoe naar uw mening de Gereformeerde Kerken falen in het verstaan van of ingaan tegen de gereformeerde belijdenis. Als deze verschillen voor u zo belangrijk zijn, moet het niet moeilijk vallen ze te omschrijven. En pas wanneer zulke omschrijving heeft plaats gevonden is er voor

een zinvolle bespreking een uitgangspunt verkregen. Zonder zulke omschrijving is een gesprek gedoemd tot onvruchtbare vrijblijvendheid.

ad 3

Overigens zijn er naar het oordeel van deze synode meer redenen om nogmaals te verklaren dat wij graag duidelijkheid van u willen hebben.

In de eerste plaats is het voor ons erg belangrijk te weten hoe door uw kerken verder gereageerd zal worden op de bovengenoemde standpunten van twee van uw hoogleraren. Wij kunnen immers niet anders weten dan dat zij hun afwijkende gevoelens handhaven. Dit is voor de Gereformeerde Kerken een beslissende zaak waarvoor voor wat de materie zelf betreft reeds in 1926 in confessionele zin uitspraak is gedaan.

Verder maken uw kerken nog steeds deel uit van de GOS. Hoe wij daarover denken kan u ruimschoots bekend zijn. Behalve wat aan u daarover rechtstreeks werd geschreven is ook u nog toegezonden onze brochure 'Om de Ware Oecumene', waarin juist aan deze zaak breedvoerig aandacht is geschonken. Voonover wij op dit ogenblik kunnen weten, is op de dit jaar gehouden vergadering van de GOS te Chicago weer niet gebeurd wat van een vergadering die zich stelt op de grondslag van de gereformeerde **belijdenis**-geschriften verwacht mocht worden. Volgens de verslagen in de pers is door afgevaardigden van uw kerken menig goed woord gesproken, maar dit heeft niet kunnen verhinderen dat de synodale Gereformeerde Kerken als volwaardig lid van de GOS geduld worden, bij wie – dit moet u bekend zijn – elke binding aan de genoemde **belijdenis**-geschriften sinds jaren tot het **verleden** behoort. Wij wachten met spanning af wat nu de reactie van uw kerken zal zijn. Tenslotte achten we het van groot belang te weten hoe uw contacten met de Nederlands Gereformeerde Kerken zullen verlopen.

In de brief van de synode van Arnhem 1981 werd daarover al het volgende opgemerkt: 'Ook uw kiezen voor de Nederlands Gereformeerde Kerken heeft bij ons bezwaren opgeroepen, welke een en andermaal door onze synoden aan u kenbaar zijn gemaakt. Deze bezwaren zijn toegenomen door de ontwikkeling in de Nederlands Gereformeerde Kerken waar ook opening aan de **Schriftcritiek** wordt gegeven'.

We kunnen nu **alleen** maar zeggen dat die bezwaren nog meer zijn toegenomen. Het zal u b.v. niet onbekend zijn dat een van de predikanten van genoemde kerken zich in het

weekblad 'Opbouw', 27e jaargang, nummers dd. 24 oktober en 23 december 1983, gekeerd heeft tegen de waarheid van de Schrift met betrekking tot de goddelijke verkiezing en verwerping, zoals die door u en door ons beleden wordt in de Dordtse Leerregels.

Van herroeping of van kerkelijke veroordeling **van zijn** dwaling hebben we niet gehoord. En uw 'Besluitenboekje' van **Rotterdam-Centrum** 1983 maakt ons duidelijk dat u streeft naar intensivering van de contacten met de Nederlands Gereformeerde Kerken, waarbij zelfs het woord vereniging valt.

ad 4

We beëindigen deze brief met een oprecht beroep op uw kerken om de duidelijkheid, die we begeren, ons te geven. Bewaar de eenheid van het ware geloof, door handhaving van de reine leer. Dat vraagt van ons de Heiland en Here. Alleen wanneer de bazuin een klaar geluid geeft worden bijeengebracht wie één zijn in het geloof, dat de heiligen is overgeleverd.

Dat het tot die eenheid mag komen is ons gebed.

Met broedergroet en heilbede,
in opdracht van de synode,

(praeses)

(scriba)

P.S.

Wij attenderen u erop, dat deze brief, zoals bij ons te doen gebruikelijk is, in plenaire en publieke zitting van de synode is besproken en vastgesteld, en daarom vrij is voor publicatie, zoals hij te zijner tijd ook in de publieke acta zal worden afgedrukt. Uw verwijt in deze m.b.t. de brief van onze voorganger wijzen wij daarom van de hand, temeer omdat die brief, evenals deze, slechts handelde over voluit publieke zaken. Overigens is bedoelde brief niet door de synode verspreid, zoals u ten onrechte stelt. Slechts op verzoek zijn overgedruken beschikbaar gesteld (Acta Arnhem 1981, art. 168.3).

DIT ZOEK IK.

Het 150 pagina's tellend en door de pers goed ontvangen boekje inzake de geschiedenis van de gereformeerde kerk vanaf de afscheiding, samengesteld door G. Prins, prijs f 17,50, giro 55 45 785 t.n.v. uitbr. ger. kerk Wezep.

Een politieke weg van Ambrosius naar Amersfoort III

■ Soevereiniteit in eigen kring

Douma schrijft in het hoofdstuk over Kuiper dat hij zijn vroeger geuite kritiek op Kuipers leer van soevereiniteit in eigen kring wat wil terugnemen. Hij acht de **s.i.e.k.** bovendien actueel in deze tijd van deregulering.

De auteur geeft evenwel toe dat de **s.i.e.k.** niet op een stevige Schriftaanwijzing rust, maar – zo vraagt hij – kan je niet via goede observatie en redelijk inzicht tot conclusies komen die niet in de Bijbel staan, maar er ook niet mee in strijd komen?

Maar als je eerst door subjectieve observatie in de uiterst gecompliceerde menselijke samenleving iets meent te kunnen opmerken en dan door subjectief redelijk inzicht conclusies gaat trekken en ten slotte kijkt of die conclusies je niet in strijd brengen met de Bijbel, ben je precies bezig volgens de methodes van de scholastiek voor de natuurlijke orde. Als het resultaat dan moet dienen als 'beginsel' bij de inrichting van de gehele samenleving, wordt de samenleving op dat punt niet langer genormeerd rechtstreeks door het Woord van Christus, maar door een betwistbare redenering. In **a.r.** en **WdW**-kring heeft men de **s.i.e.k.** genoemd 'een kosmisch beginsel'. In de **A.R. Partij** werden hele redeneringen opgezet om na te gaan of een politieke maatregel nu wel of niet in overeenstemming met dat kosmische beginsel was. Je bent dan wel ver weg.

Nu wil Douma zo ver niet gaan. In navolging

Prof. Douma's gedachten over Kuipers leer van de soevereiniteit in eigen kring, over het kerkelijk gebonden zijn van een politieke partij en over het Amersfoorts Congres van 1948 neemt dr. Verbrugh onder de loep in dit derde deel van zijn reaktie op prof. Douma's nieuwe boekje.

815

van Van Riessen wil hij de siek slechts zien als een 'wegwijzer' en niet als een 'blauwdruk' van de gecompliceerde werkelijkheid. Maar wat is dan de praktische betekenis van zo'n vervaagd beginsel? Bovendien verandert de historisch-politieke situatie nogal eens, en dan moet je je 'wegwijzer' weer vernieuwen, zoals de ANWB wanneer er ergens een nieuw viaduct is gebouwd.

In het verscholastieke CDA is de vernieuwing van de wegwijzers in volle gang. In het Rapport van de CDA-commissie 'Grondslag en politiek handelen' (1978) stond: 'Conform het subsidiariteitsbeginselen het beginsel van de s.i.e.k. erkent de christen-democratie de verscheidenheid van bevoegdheden van de verschillende samenlevingsverbanden, welke op het terrein van geloof, wetenschap, sociaal-economisch leven, van opvoeding en ontwikkeling e.d. te vinden zijn'. Dit wordt tegenwoordig in het CDA 'gespreide verantwoordelijkheid' genoemd: de nieuwe wegwijzer.

Veel liever beroepen wij ons voor de beginselen van de samenlevingsordening voor enigszins langere termijn op de Heilige Schrift. Deze biedt wegwijzers die niet vernieuwd behoeven te worden (al zal de toepassing onder verschillende omstandigheden verschillen). Zo leert de Schrift dat we met twee regimenten moeten leven; Mat. 22 vs. 21. Met alle gegevens die de Schrift biedt over geestelijke vrijheid sedert de onttroning van Zedekia kan dit nader worden toegelicht. Ook andere bijbelplaatsen zoals Joh. 18 vs. 36 kunnen opheldering geven. Onzes inziens zijn deze twee bevoegdheidsgebieden terug te brengen tot de cultuuropdracht in Gen. 2 vs. 15 en de verkondigingsopdracht die Adam reeds tegenover zijn vrouw had en die met name in het Nieuwe Testament is verruimd. Ook kan het burgerlijk regiment wel onderverdeeld worden in verschillende burgerlijke ambtsbevoegdheden. Het GPV werkt met **hef** verschil openbaar-particulier, waarbij voor de afgrenzing van de particuliere sfeer wordt verwezen naar de bijbelse situatie en eis in Gen. 2 vs. 24. Deze eis dateert nog van **vóór** de val, maar is later verschillende malen herhaald; Mat. 19 vs. 5. Hij die zich beroept op de Bijbel kan het volgende overwegen: Laten de mensen bij hun beslissingen inzake de begrenzing van de staatsmacht maar terugdenken aan de bijbelse samenleving. Het is beter dat ze met goed recht beginnen **vandaaruit** te redeneren, dan dadelijk vanuit hun gevoelens van eigen autoriteit of soevereiniteit. Een beroep op de Bijbel is beter dan een beroep op een spreuk van de scholastieke politieke filosofen.

We zijn van mening dat de lering van de **s.i.e.k.** tot de gedachtenconstructies behoort, waarvan het Amersfoorts Congres van Gereformeerden in 1984 verklaarde dat ze zich wezenlijk van Schrift en belijdenis verwijderen (De Ref., 23e jaarg., blz. 233, 3e). Douma vindt de Amersfoortse afwijzing in 1948 te fors. We zien dit niet in. De soevereiniteit (of 'autoriteit') in eigen kring stelt alle 'kringen' als in beginsel gelijk van betekenis en tekent daardoor elke **kringgrensoverschrijding** als even verkeerd. Zo is het echter niet. Het verschil tussen kerk en staat is veel essentiëler dan dat tussen staat en bedrijf. Neem b.v. een overheidsbedrijf. Dat is goed mogelijk, maar een overheidskerk is een wangedrocht.

Ook in het hoofdstuk over Luther bepleit Douma een uitbreiding van de twee regimenten van Luther tot een veelvoud hiervan. De auteur zegt dat de erkenning van Christus' koningschap over de ambten (van een vorst, een vader, een ondernemer, een kerkelijk voorganger) tot erkenning van vele regimenten of ambten moet leiden. Nu erkennen we uiteraard elke ambtsbevoegdheid en elk schriftuurlijk voorstel om beter **bevoegdheids**grenzen in acht te nemen. Maar daarbij willen we toch voorkomen dat met één **redespreuk** het hele gebied van de samenleving en haar regering in b.v. 14 kringen en ambten wordt verdeeld. Dat komt te veel neer op een gelijkenschakeling van de betekenis van de verschillende ambten. Daarom willen we met Luther en Calvijn vasthouden aan de **primaire** betekenis van de onderscheiding tussen de burgerlijke en de geestelijke regering.

■ **Kerkelijke homogeniteit in een politieke partij**

Het voorlaatste hst. heeft als titel 'Politiek vandaag' en wordt door de auteur benut om aanbevelingen te geven over diverse onderwerpen, zoals over een conservatieve afweershouding, het politieke spreken van de kerk, de betekenis van 'vrede' voor het sociaal-economisch beleid, en een politiek tien geboden program. Dit levert nuttige stof voor discussie.

Maar de prikkelende kern van dit hoofdstuk is wat de schrijver, die behoort tot het GPV (wat kritiek niet uitsluit), van het GPV zal zeggen. De lezer die eerst in 155 blz. de **militiae christi** politicae van zestien eeuwen aan zijn oog heeft zien voorbijtrekken, kan een zekere spanning ondergaan als hij aan het lezen van dit onderwerp toekomt. Spanning, maar ook enige twijfel. We wezen al op enkele hiaten in de historische revue: geen hoofdstuk over Calvijn, nauwelijks aandacht voor

Groen van Prinsterer, geen afscherming tegen scholastieke politieke redeneermethodes uit onze historie. We kunnen er nog een hiaat aan toevoegen: geen hoofdstuk over de correcties die Schilder op Kuyper aanbracht. Het GPV is geen Schilder-partij, maar dat de betekenis van K.S. voor de veranderingen die in christelijk (politiek) Nederland plaatsvonden, groot is, zal Douma met ons eens zijn. Dan had Schilder hier ook niet mogen ontbreken. Bovendien worden Calvin, Groen en Schilder expliciet in art. 4c van de statuten van de Groen van Prinsterer-Stichting genoemd. Ze horen er dus ook in formele zin bij.

Douma begint te stellen dat geloof en ongehoof scheiding maken in christelijke politiek waarin vrijmoedig getuigenis wordt gegeven van Gods naam en van zijn recht in het politieke leven. Het is daarom dienstig, schrijft hij, dat 'we' (dus de door hem beoogde lezers) ons voor de vervulling van onze roeping politiek in een christelijke partij organiseren. Douma wil hierover gelijk denken als Groen, Kuyper en de ARP in haar bloeitijd. De auteur denkt daarbij aan een partij van christengelovigen. Hij is wel zo nuchter dat hij weet dat het ook anders kan (b.v. in het buitenland, waar vaak geen christelijke partijen zijn). Ook weet hij dat in zo'n politieke organisatie van gelovigen ook wel eens een paar niet-gelovigen kunnen zijn opgenomen. Dit blijft echter zonder veel betekenis.

Maar de beleidskeuze die Douma maakt, is voor een partij van gelovigen. Onzes inziens is het deze keuze die beslissend is.

Na deze beleidskeuze vraagt Douma of het nodig is dat het lidmaatschap van de christelijke partij praktisch alleen openstaat voor leden van één kerkverband. Hij verwijst naar K. Schilder die in 1948 vroeg of er één partij bekend was die uit leden van dezelfde kerkelijke gemeenschap is gerecruteerd. Het antwoord op de vraag van K.S. moest ja zijn: de R.K. Staatspartij van vóór 1945 (28,8% van de stemmen voor de T.K. in 1937). Praktisch was deze kerkelijke homogeniteit ook in de KVP aanwezig.

Douma geeft zelf op zijn eigen vraag het antwoord dat kerkelijke geslotenheid geen principiële noodzaak is, maar een historisch feit, dat nu maar niet meer moet worden veranderd (blz. 172).

Inderdaad is de kerkelijke homogeniteit van het GPV mede de neerslag van een stuk historie. In de jaren rond 1948 waren het juist de gereformeerden (vrijg.) die buiten het A.R.-verband waren gekomen en nu samen weer een christelijke partij wilden vormen. Toch is dit niet het beslissende. Het zou wel-

licht mogelijk zijn geweest voor deze gereformeerden om in het oprichtingsstadium ook niet-gereformeerden aan te trekken, die eveneens tot de nieuw op te richten partij zouden behoren. Pogingen in deze richting zijn echter bewust nagelaten.

Waarom?

Omdat, hls voor een partij is gekozen die een politieke geloofsgemeenschap is en als wordt erkend dat de kerkelijke belijdenis voor het gehele leven van de gelovigen geldt, kerkelijke homogeniteit in een (politieke) geloofsgemeenschap principiële noodzaak is. Als we een 'veelkerkelijke' partij van gelovigen zouden inrichten, spreken we de belijdenis tegen. Dit sluit niet uit dat wij met velen buiten de Gereformeerde Kerken een geloofsgemeenschap vormen. Persoonlijke relaties, familierelaties, openhartige auteurs, enz. kunnen van deze onzichtbare gemeenschap iets of veel aan het licht brengen. Het buitenland laten we daarbij nog buiten beschouwing. Maar als het GPV als zedelijke machtsfactor in de politiek zich doet kennen als een partij van gelovige burgers (zoals Douma wil) en daarbij 'veelkerkelijk' wil zijn, zouden we van een onzichtbare zaak moeten uitgaan. En omdat een politieke partij niet met onzichtbare leden kan werken, zouden we bepaalde criteria voor de leden moeten opstellen, nieuwe normen ontwerpen enz., terwijl Schrift en belijdenis reeds normen geven; Mat. 16 vs. 19, Joh. 8 vs. 31, artt. 28 en 29 NGB. Ook zouden we dan weer een leer over de z.g. pluriformiteit van de kerk moeten aanvaarden, die de conclusies van het Amersfoorts Congres van gereformeerden in 1948 nu juist als niet-schriftuurlijk afwezen. Op de algemene vergadering van het GPV in 1960 zijn de Amersfoortse conclusies officieel aanvaard.

Een praktisch nadeel van de verwerping van zo'n pluriformiteitsleer die is aangepast bij de kerkelijke verscheurdheid, is dat het GPV moeilijker een wat grotere partij kan worden. Toch wijst ook Douma deze pluriformiteitsleer af, die het mooipraten betekent van confessies die elkaar tegenspreken en kerken die elkaar bestrijden omdat leugen tegenover waarheid opbloeit (blz. 134).

Tegenover dit nadeel staat onzes inziens ook een groter voordeel voor het GPV. De leden zijn namelijk, wat hun diepste fundament betreft, optimaal uit één stuk. Zij zijn optimaal aanspreekbaar op het evangelie en ook op de belijdenis van de christelijke leer. Hierdoor is er op dit belangrijke punt een basis van waaruit vruchtbaar kan worden gewerkt. Douma schrijft dat de kerkelijke geslotenheid de bezinning op het optreden naar bui-

ten ten goede kan komen en merkt op dat het kleine GPV een forse bijdrage leverde aan het nadenken over politieke zaken. Daarom voelt Douma zich met overtuiging aan het GPV verbonden.

Verder zei een aantal GPV-leden van de eerste generatie, ds. K. Drost, W. Vreeken en anderen, in 1948 meteen dat het GPV als partij van gereformeerde belijders voor de praktische politiek met bondgenoten zou moeten werken. Zo'n bondgenootschap werd toen geen geloofsgemeenschap genoemd, maar een werkgemeenschap. Zolang geen theocratisch regime wordt gewenst zolang de natie geestelijk verdeeld is, zou het zonder bondgenoten echter niet kunnen. Daarbij ging de voorkeur uit naar de opstelling van één goed program in volle overeenstemming met Schrift en belijdenis, dat door de bondgenoten volledig aanvaard wordt.

■ De start van de nationaal-gereformeerde politiek vanuit Amersfoort-1948

Douma heeft over de start van het GPV in 1948 als zelfstandig optredende partij een aantal kritische opmerkingen. In de tijd van het Amersfoorts Congres in 1948 zou politiek niet duidelijk zijn gemaakt waarom de wegen toen reeds uit elkaar moesten gaan.

We herinneren even aan de gang van zaken. In de periode 1946-1948 waren er zes kiesverenigingen met gereformeerde leden wegens ernstige bezwaren buiten het a.r.-verband gekomen. Leden van deze verenigingen besloten hun bezoek aan het Amersfoortse Congres (waar zij slechts een klein groepje vormden) te gebruiken om contact met elkaar op te nemen. Dit werd gedaan en een voorlopige contactraad met de toenmalige ds. F. den Boeft als voorz. en ds. Joh. Francke als 2e voorz. werd opgericht. Het Amersfoorts Congres ging in zijn conclusies slechts zijdelings in (hoewel in positieve zin) op het eerdere ontstaan van zes 'vrije' kiesverenigingen. Maar het congres gaf door positieus, referaten en conclusies een duidelijk publiek waarneembaar startschot. Het GPV kon hierdoor politieke vaart krijgen en na een jaar was het aantal kiesverenigingen gegroeid tot 40.

Nu herinnert Douma aan J. P. de Vries die heeft geschreven dat bezwaren tegen het ethisch gedrag van leden van de partij waartoe iemand behoort, wel redenen kunnen zijn om voor die partij te bedanken. Maar dit zou nog geen reden zijn om een nieuwe partij op te richten die zelfstandig aan de verkiezingen deelneemt. Daarom zou er in 1948 geen GPV moeten zijn opgericht als er niet ook nog iets anders was, dat aan de nieuwe partij een ei-

gen politiek karakter kon geven. Volgens De Vries was dat er wel degelijk en daarom waren het ontstaan en de eerste uitbouw van het GPV in 1948 gegrond. Douma betwijfelt dit. Op den duur, na de aftakeling van het na-oorlogse syn.-geref. leven en door de invloed van de reformatie op de gereformeerde gebleven kerken, moest daar wel tweërlei politiek uit voortkomen. Die zien we nu (CDA en GPV). Daarom werd in later jaren het gescheiden optrekken noodzakelijk. Maar blijkbaar in 1948 nog niet.

We geloven dat Douma de politieke situatie en de situatie van het christelijk-politieke en christelijk-socialedenken in de periode vóór en van 1948 volstrekt verkeerd taxeert. Als een lid van de RPF, die pas 25 jaar na 1948 werd opgericht, zo redeneert, is dit misschien RPF-bevestigend. Maar *de reformatie van het neo-calvinistisch denken vond plaats in de jaren vóór 1948 in de kerken die de scholastieke synode-uitspraken van 1942 (o.m. over 'gemene gratie') op grond van Gods Woord niet voor vast en bondig hielden*. De afwijzing door het Amersfoorts Congres van 'theologisch-wetenschappelijke gedachtenconstructies' zoals de leer van de 'gemene gratie', de s.i.e.k. en dergelijke voorstellingen 'die zich wezenlijk van Schrift en belijdenis verwijderden', was vrucht van deze reformatie.

En ze gaf gelijktijdig de positieve principiële basis voor de politiek van het GPV naar buiten aan. K.S. gaf op het congres enige instructies, hoe je bij christelijke politieke partijvorming bewust de these van de 'gemene gratie' moest loslaten en hoe je dan moest handelen. Nu schreef Douma, dat de afwijzingen van 'g.g.' en s.i.e.k. te fors waren. In het voorafgaande hebben we verklaard waarom dit onzes inziens niet het geval was*. Die afwijzing was voor de politiek juist de bevrijding van de scholastiek. Daardoor kwam de weg vrij voor een nieuwe schriftuurlijke, antirevolutionaire of nationaal-gereformeerde politiek. In navolging van K.S. werd de 'g.g.' vervangen door het 'gemene mandaat', de cultuuropdracht van 'in den beginne', die moet worden uitgevoerd tot eer van de God van de H. Schrift en niet tot eer van de mensen. Douma bagatelliseert de vraag of het begin van een overheid er al was vóór de val (P. Cornelisz, Groen, Schilder) of pas werd ingesteld na de val (Kuyper). Toch gaat het hier niet om een onverschillige zaak, maar om de primaire of slechts afgeleide betekenis die de cultuuropdracht voor de overheid heeft; b.v. bij de economische politiek. Omdat het GPV de cultuuropdracht van de mensen (voorzover van openbare betekenis) in de primaire aandacht van de overheid aanbeveelt, komt het GPV

vaak met een kenmerkend sociaal-economisch program naar voren.

De reformatie van het politieke denken had in 1948 meteen ook praktische gevolgen inzake het concreet voorgestane beleid. Als gevolg van het afscheid van de 'g.g.'-leer konden we de neutrale staatsvorm niet juist achten; mede in verband met art. 36 N.G.B. Daarom zagen we een principieel verschil met wat de federalisten in de meeste Europese staten beweerden (hoera voor de – geheel subjectivistische – democratie, onze gemeenschappelijke cultuur enz.). De ARP zag dit niet. Volgens haar neutrale **staatsbeschouwing** die gebaseerd was op algemene openbaring, kwamen de staten van Europa op hetzelfde neer, met alleen praktische verschillen. De bijbels-politieke, door onze historie gesteunde, idealen die wij weer konden aanhangen, maakten dat we wilden vasthouden aan de onafhankelijkheid van onze eigen staat. Daarom waren wij in 1948 al meteen tegen het Europees federalisme en de ARP vóór (de CHU wat later eveneens). En er waren meer punten: de Indië-politiek; het economisch-politieke beleid hetzij in verband gebracht met de cultuuropdracht om God te dienen hetzij als een 'middelmatische' zaak, waar je alleen de theorie van de s.i.e.k. bij kon toepassen, enz.

Er was dus een andere politieke richting ontstaan. Helaas is korte tijd na de oprichting van de meeste kiesverenigingen, in de periode 1950-1959, onder de meer 'geestelijke' dan politieke leiding van ds. Den Boeft het beleid een tijdlang in de verwarring geraakt. Het

Verbond was echter gezonder dan de leiding en toen Den Boeft in 1960 door Beeftink was vervangen, bleek de koers van de **nationaal-gereformeerde** politiek ook buiten het GPV ineens duidelijk waarneembaar. De Amersfoortse conclusies werden geëffectueerd. Er was in 1948 alle reden geweest een nieuwe politieke partij naast de bestaande partijen op te richten. We werden beloond met **Jongelings** welverdiende verkiezing in 1963.

A. J. Verbrugh

'Intussen schreef Douma in de FQI-Iustrumalmanak (blz. 120-121) niet alleen dat de afwijzing van de 'gem. gr.' en de s.i.e.k. in Amersfoort-1948 te fors zou zijn, maar ook de afwijzing van aan het toenmalige a.r.-program ten grondslagliggende constructies omtrent alg. openbaring, natuurlijke godskennis, de verhouding van de overheid tot de wet Gods en eeuwige beginselen. Men moet echter in rekening brengen dat hierover in de jaren 1946-1948 in de gereformeerde pers al veel geschreven was. Die lectuur heeft ieder vandaag niet zo bij de hand. Maar Jongeling schreef hierover in Terwille van het Koninkrijk (boek van 1956, b.v. blz. 114) en schrijver *dezes* in De pol. partijen in Ned. (deel III van 1963, b.v. blz. 30). Voordat het definitieve a.r.-program in 1878 verscheen, gaf dr. Kuyper in 1874 een 'Schets voor een program der ARP' waarvan art. 2 luidde: Methode der a.r. richting moet zijn, *onafhankelijk van enig dogma, zelfs van de uitspraken der Schrift*, de kennis van het goede staatsbeleid product te laten zijn van de *wetenschappelijke* bestudering van het staatsrecht, *geleid in zijn historisch spoor*, en door de invloed der christelijke kerk op de *natie langs psychologische* weg aan de *ordinantiën Gods* gebonden.

Voordat Kuyper zijn leer over 'gem. gr.' had uitgewerkt, koos hij veelal het 'natuurlijk licht' tot uitgangspunt. De onjuiste benadering van de overheidstaak die uit de schets van 1874 blijkt, was in het definitieve program van 1878 onvoldoende verdwenen. Het was tegen deze achterliggende constructies omtrent de algemene openbaring (iets anders dan algemene openbaring volgens de inhoud van art. 2 NGB), dat 'Amersfoort' zich onzes inziens terecht keerde.

In het door Douma gelezen Saevis Traquillus van Colijn wordt op blz. 102 beredeneerd waarom de overheid inzonderheid met de tweede tafel van Gods wet heeft te maken. Op blz. 123 staat dat de tweede tafel 'op gansch andere wijze tot de overheid spreekt dan de eerste tafel'. De algemene-genade redenering waarmee deze uitspreken op deze blz. worden omgeven, is erg ondoorzichtig. Op blz. 106 staat dat de overheidstaak hoofdzakelijk tot uiting komt op algemeen-zedelijk terrein. Vandaar de Amersfoortse Mitiek op de constructies inzake de verhouding tussen overheid en wet Gods.

819

Investeren in kerkjeugd geeft een hoog rendement!

Schoolgeld: De gezamenlijke aanpak van financiële acties tbv ongesubsidieerd Gereformeerd onderwijs en vormingswerk. Ontvangt graduele acceptatie aan de NMB-Apeldoorn rek. nr. 65-3112645. Giro rek. nr. 5350018 tnv Stichting CFA

Schoolgeld

VOOR GEREFORMEERD ONDERWIJS

Afscheiding in Hattem

12

820 Op 22 september 1835 werd Brummelkamp door een commissie uit het Provinciaal Kerkbestuur verhoord in Amhem. Het ging over de gezangen en over de onderwerping aan het kerkbestuur. Het verhoor diende kennelijk om de feiten te verifiëren en zo deugdelijke grondslagen voor een afzetting te leggen.

Brummelkamp was afgezet en de Afscheiding in Hattem was op gang gekomen. Maar hoe ging het met de kerkelijke eigendommen, met de pastorie en met diaken Geerlings?

Overwegende, dat de predikant Antonie Brummelkamp, aan al hetgene voorschreven, schuldig is; terwijl de uitlegging welke hij, ter verzachting van zijn laatstgenoemde beschuldiging tegen het Kerkbestuur heeft gegeven, alsof die slechts zoude moeten beteekenen, in zoover als hetzelfde anti-gereformeerd handelt, is onaannemelijk, als zijnde onbestaanbaar met den natuurlijken zin der woorden; met de aanleiding welke de bezwaarde had om dezelve te bezigen, en met het kenbaar doel met hetwelk hij die mondeling en schriftelijk bezigd heeft.

Overwegende) dat ten opzichte van geen der beide punten van bezwaar tot verontschuldiging of verschooning kan worden toegelaten, het beroep op gemoedelijke overtuiging, volgens welke de bezwaarde niet anders zoude hebben mogen handelen, vermits dit Kerkbestuur hier heeft te oordeelen over gemoedelijke overtuiging, maar alleen over daadzaken; en ook nooit het beroep op overtuiging des gemoeds straffeloosheid kan daarstellen voor een overtreding, welke op zichzelf strafbaar is. Overwegende, dat een predikant, die zich openlijk verzet tegen wettig vastgestelde verordeningen en verklaart gehoorzaamheid te weigeren aan het bestaande Kerkbestuur, niet langer als predikant in het Hervormd Kerkgenootschap mag worden erkend.

Ontzet den meergenoemden ANTONIE BRUMMELKAMP als predikant bij het Nederlandsch Hervormd Kerkgenootschap, met verwijzing van denzelven in de kosten, welke door dit Kerkbestuur zullen worden vastgesteld, en met verdere bepaling, dat deze uitspraak dadelijk effect zal hebben, ook in het geval dat de bezwaarde van dit vonnis mocht appelleren aan de Synode; in welk geval hij als afgezet predikant zich zal hebben te onthouden van alle de deelen van zijn dienst, tot op het tijdstip van de definitieve uitspraak der Synode. ¹⁹⁾

Op 9 oktober bracht Brummelkamp zijn afzettingvonnis in de kerkeraad. Alle leden, behalve de diaken G. Geerlings, bleken er mee in te stemmen, „gevende men te kennen zich gelijk van zelf spreekt (!), aan Hooger Bestuur te moeten onderwerpen." Daarop verliet Brummelkamp „ophoudende Lid des kerkenraads te zijn ... met een algemeene groet de vergadering".

Afscheiding

Nu zette zich ook in Hattem de Afscheiding door. Ruim 70 lidmaten en inwoners der Gereformeerde Gemeente van Hattem stuurden aan de hervormde kerkeraad de volgende verklaring.

De ondergeteekende Lidmaten en Inwoners der Gereformeerde Gemeente van Hattem c. a. vernomen hebbende dat het Provinciaal Kerk-Bestuur van Gelderland heeft kunnen goedvinden onzen ons van God gegebenen Herder en Leeraar A. Brummelkamp van zijne bediening te ontzetten omdat hij het in de Gereformeerde Kerk ingevoerd gezangboek openlijk verworpen en zijne onderwerping en gehoorzaamheid geweigerd heeft aan het Nederlandsch Hervormd Kerk Bestuur; verklaren bij deze dat wij overtuigd zijnde dat onze Leeraar zich in deze allezints gevoegd heeft naar het woord van God en de daarmede over-

eenkomende instellingen en verordeningen der Gereformeerde Kerk, in het verwerpen van zoodanig eene afzetting met onzen Herder en Leeraar instemmen, daar dezelve niet op grond van Gods woord, maar tegen hetzelfde geschied is en alleenlijk rust op de overtreding van eene menschenlijke instelling en verwerping van die wetten en verordeningen welke tegen Gods woord en de door de Gereformeerde Kerk aangenomene Grondbeginselen zijn; daarenboven lettende op de sedert eenigen tijd door dit kerkbestuur gehouden en handelingen ook in andere Provinciën op grond van diezelfde wetten en verordeningen, verklaren wij tevens dat zij het genoemde bestuur als tegen de Gereformeerde leeren instellingen strijdende, verwerpen en zeggen van nu af aan onze kerkelijke Gemeenschap met hetzelfde op, daar wij onzen Herder en Leeraar als zoodanig blijven erkennen.

Dit stuk kwam op 24 oktober binnen. De kerkeraad behandelde het op de 26e en verzocht de volgende dag per brief aan het Classicaal Bestuur „te mogen weten hoe dezelve met deze personen moet handelen".

Op 5 november was het antwoord al binnen. Door het Bestuur „is te kennen gegeven van oordeel te zijn dat de kerkeraad wel zou doen met door christelijke vermaning te beproeven deze afgedwaalden van hunnen ingesla-

¹⁹⁾ A. Brummelkamp Jr., Levensbeschrijving, 66-70.

gen weg terug te brengen, en bijaldien dit mislukte, de zaak met de namen der zich afgescheiden **hebbende** aan de Gemeente van den Predikstoel bekend te maken".

De kerkeraad evenwel heeft „om redenen goedgevonden, zich voor 't tegenwoordige met de zaak niet in te laten, daar men ook telkens ondervond hoe opgewonden en bitter velen der ondertekenaars waren en het derhalve maar vergeefsche moeite zijn **zoude**". In dezelfde maand, op 21 november 1835, werd de afgescheiden Gereformeerde Gemeente van Hattem geïnstitueerd. Van tijd tot tijd sloten zich daar telkens nieuwe leden bij aan. Op 16 februari 1836 maakte de hervormde kerkeraad een voorlopige balans op: *zoo heeft men besloten om nauwkeurig dat zelfver getal te bepalen, 't welk na onderzoek bleek te zijn 112, waarvan echter voor meer dan de helft geene Lidmaten zijn, voorts nog 68 kinderen en aldus het geheele getal te zamen 180.*

Daar kwamen in de volgende 15 maanden nog minstens 50 anderen bij, die schriftelijk aan de hervormde kerkeraad bericht van hun afscheiding deden toekomen.

Nasleep

Brummelkamps afzettingen had nog een tamelijk lange nasleep. Aanvankelijk hield hij boeken en papieren en ook de **armenkas** van de hervormde gemeente onder zijn beheer. Hij schreef erover aan de kerkeraad:

Daar ik geene andere stukken onder mijne berusting heb, dan alleen de zoodanige welke aan „de Gereformeerde Gemeente" behooren, en Gij en allen die met U zijn het tog zult ondervinden, dat de Gereformeerde Gemeente alhier met mij, de mij toegezondene afzetting verwerpen, zoo vind ik geen vrijheid om aan Uw verzoek te voldoen (nl. om terugga-ve), tenzij dan dat ik overtuigd word dat gij en de Heeren met U met geweld van die dingen wilt meester maken.

Er heeft kennelijk zo'n bedreiging met gerechtelijke stappen plaatsgevonden, want veertien dagen later waren de stukken bij de kerkeraad terug.

Veel langer duurde de ontruiming van de pastorie. Met behulp van de deurwaarder werd Brummelkamp gedwongen die op 23 januari 1836 te verlaten. Nog bijna een jaar waren er vervolgens schermutselingen over de restitutie van bepaalde aan de pastorie verbonden belastingen en over bomen en heesters, die Brummelkamp uit de pastorie-tuin had meegenomen. De kerkvoogden hadden het er nog lange tijd druk mee.

Een lastige diaken

Na Brummelkamps vertrek was men binnen de kerkeraad nog niet Waar. Men zat nog met diaken Gerrit Geerlings, de molenaar van „De Fortuin". De kerkeraad sprak daarover op 26 okt. 1835.

Art 4.

De Praeses gaf in vereeniging met de meeste kerkeraads leden zijne verontwaardiging te kennen over het aanstootelijke gedrag van den diaken G. Geerlings, reeds sedert eenige tijd, en vooral op laatstleden Zondag in de kerk gehouden, door na 't voorgebed eerst op zijn plaats te komen en onmiddellijk na 't Collecteren de kerk te verlaten.

De Praeses stelde aan Geerlings voor, daar hij tog volkomen instemde met Brummelkamp, en volgens zijn eigen verklaring met ergernis in de kerk zat, om vrijwillig voor zijn post te bedanken. Waarop Geerlings antwoordde hiertoe niet gezind te zijn, maar als men hem van zijn post wilde ontzetten, zich daaraan te zullen onderwerpen.

De kerkeraad besloot aan het Classicaal Bestuur de handelwijze van Geerlings bekend te maken, met het verzoek hem van zijn post als diaken te ontzetten. Pas in februari 1836 kwam er een uitspraak: het conflict met Geerlings moest „op minnelijke wijze" bijgelegd worden.

De kerkeraad reageerde op 19 februari als volgt.

Art.2.

De kerkeraad heeft de handelwijze van het klass. Bestuur in deze met een onaangenaam gevoel vernooten, en besloten in vereeniging met den breedenden kerkeraad G. Geerlings voor zich te ontbieden; Dit geschied zijnde, heeft men aan hem gevraagd, of hij het Hervormd kerkbestuur als wettig erkende en mitsdien zich aan hetzelfde wilde onderwerpen, van nu af alle medewerking met de afgezette Predikant A. Brummelkamp en zijn aanhang latende varen en diens afzetting voor wettig erkennen? Maar waarop Geerlings verklaarde te vorderen dat de kerkeraad al het verrichte in zijne afwezenheid zou herroepen; en dit geschied zijnde, zich op het voorstel der kerkenraad zou bedenken. — De kerkenraad dit rond-uit weigerende, zoo is deze onderhandeling hiermede afgelopen, omdat Geerlings ronduit verklaarde zich niet aan de wette willen onderwerpen.

(wordt vervolgd)

M. te Velde

Synode- impressies

De tweede synodeweek begon wat mistig. Om direct elk misverstand de pas af te snijden, zij uitdrukkelijk erbij vermeld, dat de mist alleen buiten in de natuur heerste. Alle afgevaardigden waren op tijd in Heemse. Kranige lui daar helemaal uit **Zeeuwsch-Vlaanderen**. Evenzeer zijn we onder de **indruk** van de werkracht van die ene professor die de synode met zijn adviezen dient. Hij moet wel een werkschema hebben dat sluit ais een bus en dat doorloopt tot in de kleine uurtjes.

Als je de discussies aanhoort, dan komt de vraag op, of de synode een eigen taalgebruik kent. Naar onze mening: ja. Toch vang je in de discussies ook nieuwe woorden op. Bijvoorbeeld: Een rapport is te 'praterig' of één of andere uitgave is te 'typograppig'.

De achtentwintigste augustus is voor de Groningers een ware feestdag. Ze vieren dan het feest van 'Bommen Berend'. In de koffiepauze zouden de aanwezige **Groningers** ter ere van dat feest het 'Grunnens **laid**' voor ons zingen. Het was merkwaardig hoeveel afgevaardigden meenden Gronings bloed in de aderen te hebben. Is het Friese dan toch niet exclusief? Die niet-Groningers verstonden natuurlijk geen woord van het lied, maar het geluid was indrukwekkend. Wat een decibels!

Woensdag was prof. drs. N. H. Gootjes, de zendeling-hoogleraar in Korea, in ons midden. De praeses wees in zijn welkomswoord erop, dat door de toegewijde arbeid van professor Gootjes en zijn collega, prof. drs. J. M. **Batteau**, er in Korea meer aandacht komt voor de gereformeerde theologie. In zijn toe-

spraak tot de synode sprak prof. Gootjes het verlossende woord in een probleem dat enkele synodeleden bezig hield: de betekenis van de naam 'Kosin' voor de Koreaanse kerken. De rapporteur knapte er zichtbaar van op. 'Kosin' is een samentrekking van Koreaanse woorden die aangeeft, dat de kerk in Korea uit de Hogeschool is ontstaan. Daarmee werden alle eigenmachtige uitleggingen afdoende weerlegd.

Vervolgens werden enkele zaken in onze relatie met de Koreaanse kerken veel duidelijker door de uitgebreide toelichting die prof. Gootjes gaf. De praeses vatte alles aan het eind samen door op te merken dat het een wonder van God is te noemen, dat er in het ontoegankelijke oosten kerken van Christus zijn die een relatie onderhouden met onze kerken.

De discussie over een uitbreiding van artikel 51 van de Kerkorde bracht in één klap de verhouding tussen spreektijd van predikanten en ouderlingen meer in evenwicht.

Er werd ook 'in comité' vergaderd.

Juist dan ervaren de afgevaardigden heel sterk hun diepe afhankelijkheid van de leiding van de Heilige Geest ais men samen de mogelijkheden aftast om de moeiten die er zijn weg te nemen, als er geworsteld wordt om de juiste woorden te spreken en wegen te wijzen die toteen oplossing kunnen leiden. Ja, de synode heeft het gebed van de kerken hard nodig.

W. van den Engel

*Verschenen:
van ds. J. Hoorn:*

- Een enige kerk, de troost van de ware gelovigen f 9,50.
- De troost der kerk beleden, antwoord aan ds. H. J. Bolten f 6,50.
- Het ambt aller gelovigen volgens het Woord van God, een confrontatie met onderwijs in de Gereformeerde Kerkbode f 7,50.

**Alle drie brochures ineens f 21,-.
Prijzen incl. portl.**

**Te bestellendoor overmaking op
gironr. 5570945, t.n.v. H. T.
Noordhof, Lijsterbesstraat 51,
9861 EB Grootegast.**

van het dodenrijk hadden mij aangegrepen, ik was verzwakt, ik had pijn en ik had het benauwd, daarom riep ik tot de HERE'. Ik schreef al, dat ook gezangen wel van nood spreken. 'Als **g'in** nood gezeten, geen uitkomst ziet, wil dan nooit vergeten, God verlaat U niet.' Maar daar ziet iets 'belehrends' in. Dit moet je niet vergeten en **dát** moet je zo en zo zien. Dat hebben de psalmen gelukkig niet. David bijvoorbeeld staat niet te doceren, hoe je onder het lijden moet zijn, maar hij staat naast je. Zoals Jezus. In alles was Hij verzocht als wij. Vertrouwd met onze kwalen. Angsten waren Hem niet vreemd. En zo is God de Vader. Naast ons; op de hoogte; ook in de diepte.

De Psalmen

In Opbouw schreef ds. A. H. Algra het volgende over de Psalmen:

Wat is toch het geheim van de psalmen, vergeleken met allerlei gezangen en geestelijke liederen? Men kan antwoorden: de Psalmen zijn het krachtige Woord van God Zelf en gezangen zijn daarop slechts een zwakke echo van de gelovige mens. Dit is een confessioneel antwoord en dat bedoel ik nu niet. Ik denk aan de psalmen die zingen van zorg, angst, ook doodsangst, verdriet, verdrukking en eenzaamheid. Er zijn ook andere psalmen: liederen van bevrijding, van de koning, van de tempel en van geheel het volk, maar het gaat mij nu om de diepe, persoonlijke psalmen van David en enkele anderen. Wat hebben die psalmen **vóór** op allerlei geestelijke liederen, die **óók** wel van nood gewagen? Neem nu David. Hij was niet bang, hij vocht met een leeuw, een beer en een gepantserde reus. Toch kende ook hij zijn angsten. 'Ik brul het uit vanwege het bonzen van mijn hart, mijn hart slaat hevig, ik ben uitgeput, mijn kracht begeeft mij, niets is meer gezond aan mij... ik zweeg, verstoken van het goede', David noemt **zichzelf een** ellendige en als de HERE niet spoedig komt redden, is het met hem gedaan. 'HERE, haast U!' Hij zucht over zijn benauwdheden, over zijn ongerechtigheden, hij weet niet meer wat hij zeggen moet: 'ik ben verstomd, ik zwijg.' Dit zijn slechts enkele citaten uit Davids psalmen; iedere bijbellezer kan ze aanvullen. Daar ligt nu die sterke held, de machtige, de vorst, de profeet. Hij schaamt zich voor zijn zwakte niet, iedereen mag het weten, God **móét** het weten! 'Hoor HERE, hoe ik luide roep, wees mij genadig, antwoord mij.' Ook andere psalmdichters zingen hun zuchten uit: 'In mijn angst roep ik tot de HERE. Hij hoort immers mijn smekingen? Angsten

Wat ds Algra over de gezangen schrijft is m.i. te algemeen gesteld, maar wat hij over de kracht van de Psalmen opmerkt willen we graag onderstrepen.

De verloren tien stammen in Nederland?

Zoals de pers meldde heeft een Libanees oudtestamenticus beweerd, op grond van het bestuderen van plaatsnamen, dat het bijbels Israël dicht bij Mekka zou hebben gelegen. In Trouw **dreef dr. K. A. D. Smelik er op deze wijze de spot mee:**

Al eeuwenlang is er een speurtocht gaande naar de tien verloren stammen – de bewoners van het noordelijk **koninkrijk** Israël die in 722 voor Christus door de Assyriërs werden gedeporteerd.

Engeland heeft steeds hoge ogen gegooit als het gebied waar deze Israëlieten uiteindelijk zouden zijn terechtgekomen. Immers, iedereen die een beetje Hebreeuws kent, ontdekt in Brittanië het Hebreeuwse woord voor verbond: b'riet.

Maar de Israëlieten zijn natuurlijk eerst in Nederland aangekomen, toen zij **over** de Rijn op kruiken wijn stroomafwaarts voeren. Bij de grensovergang zagen zij nog geen bewoning. Lo-bit spraken zij tot elkaar in hun noordelijk Hebreeuws dialect – 'geen huis'. Even verderop **zaggen** zij heuvels bij de rivier. 'Hé bergen', merkten zij op, oftewel in het Hebreeuws hinne harim. Na zo Arnhem zijn naam te hebben gegeven kwamen zij bij de tuinen van de landbouwhogeschool te Wageningen. 'en tuinen hebben ze ook', zeiden de oude Israëlieten: we-ganiem. Mijn informant oudtestamenticus te Amsterdam kan mij helaas niet vertellen hoe het met deze Israëlieten verder is gegaan, maar het zal de lezer duidelijk zijn dat met enig vernuft deze reeks gemakkelijk is aan te vullen, zeker

wanneer de kruiken wijn die de Israëlieten als vaartuig hebben gediend, worden geopend.

In dit licht nu zal men de mededeling in de Trouw van maandag moeten bezien, dat volgens een Libanees oudtestamenticus het bijbelse Israël dicht bij Mekka zou hebben gelegen.

Om voor bijbelse plaatsnamen in het Arabisch parallellen te vinden is bovendien aanzienlijk gemakkelijker dan voor het Nederlands het geval is, aangezien Arabisch en Hebreeuws beide Semitische talen zijn:

Het zal dus niet nodig zijn om het zionistisch wereldcongres bijeen te roepen met het doel de staat Israël naar de omgeving van Mekka

te verplaatsen. De theorieën van de Libanese oudtestamenticus Salibi kunnen daarom beter nu meteen worden bijgezet in de ark van Noach die volgens hetzelfde nummer van Trouw voor de 25ste keer blijkt te zijn teruggevonden, dan dat wij straks in de Nederlandse boekhandel 'De Bijbel kwam uit Arabië' zullen zien liggen.

De heer Armstrong van de 'Wereldkerk' heeft gewezen op de hebreeuwse woorden 'berith ish' - bondeling. Hij beweert dat daar het woord 'british' uit ontstaan is. En daarmee zou dan bewezen zijn dat de verstrooide tien stammen in Engeland terecht gekomen zijn! Dwaas en onoordeelkundig bijbelmisbruik.

W.G.d.V.

De Afscheidingte Hatterm, met als hoofdfiguur Dominee Brummelkamp, is het decor van de nieuwste roman van Ali C. Drost-Brouwer:

Heiltje Maria

Op verantwoorde wijze worden in deze roman feit en fantasie verweven. De lezer raakt geboeid door het meeslepend geschreven verhaal en steekt al lezende veel op over 'het waarom' van de Afscheiding, dit jaar 150 jaar geleden. Deschrijfster, geboren in Hatterm, heeft o.a. met haar 'Op weg naar morgen' vele lezers aan zich verplicht.

237 pagina's
gebonden f 23,90
paperback f 21,50

Verkrijgbaar in de boekhandel.

OC JSTERBAAN & LE COINTRE b.v.
Westwal 45, 4461 CM Goes
tel. 01100-15591